

De wereld na corona: een nieuw elan of schone schijn?

Er was eens een epidemie in België, maar ook in Frankrijk, en nog op honderden andere plaatsen. De wereld ging in geen tijd op slot.

De bewoners hadden immers tot hun grootste angst ontdekt dat een paar RNA-strengen, overgedragen van mens op mens door elkaar een kus of hand te geven, onze ziekenhuizen op de knieën konden krijgen. En toen dachten ze ineens aan iets. Een machine, verstopt in een

hoekje van appartementen en ateliers, die in een ver verleden voorspoed bracht in onze contreien: de naaimachine.

In de 19e-eeuwse religieuze cultuur bestond er zoiets als een 'voorbeeldverhaal': wie nog overtuiging nodig had, zag na het verhaal steevast het licht. Het verhaal van de naaisters en kleermakers dat we hier vertellen, is zonder twijfel zo een voorbeeldverhaal, dat ons de ogen moet openen voor

de wereld die we al sinds de eerste lockdown de 'wereld na corona' noemen, vóór ze één grote maskerade wordt.

Even recapituleren. We schrijven maart 2020. Stilaan dringt overal de realiteit door: om de pandemie af te remmen, hebben we maskers nodig ... en we hebben er geen! Gelukkig bestaan er nog naaimachines en vooral ook mensen die ermee kunnen werken. En zo begint dit voorbeeldverhaal.

Hoofdstuk 1: vrijwilligers aan de slag

Edouard Vuillard, *Étude pour Les couturières*

Maart. We hebben geen maskers, maar wel draad en stof. Meer moet dat niet zijn! Op enkele dagen tijd halen naaisters en kleermakers uit alle windstreken hun naaimachine en allerlei stofjes uit de kast om aan het naaien te slaan. Ze naaien voor hun burens en vrienden, maar vooral voor de verpleegkundigen, voor zorgkundigen aan huis, en voor iedereen die zich voor de meest kwetsbare mensen inzet. Ze naaien zonder besef van tijd, zonder te besparen op materiaal of benodigdheden. Ze naaien op eigen houtje of als steun voor verenigingen, of nog in het kader van fablabs. In tegenstelling

tot het onvermogen van de overheid tonen ze hoe krachtig burgerinitiatieven kunnen zijn. Ze doen ons dromen over een 'wereld na corona', door ons opnieuw bewust te maken van onze capaciteit om hier en nu te produceren wat we echt nodig hebben. Niet

alleen professionele naaisters en kleermakers zetten zich aan het naaien, maar ook de doorsnee mens met een voorliefde voor het ambacht kruipt achter de naaimachine: kostuumontwerpers uit de theaterwereld, gepensioneerden, tijdelijk

werkloze productietechnici, creatievelingen allerhande, mensen zonder papieren ... werkelijk iedereen gaat aan het naaien, elk op zijn eigen tempo, maar met hetzelfde onbaatzuchtige, solidaire elan.

Hoofdstuk 2: de institutionalisering van gratis werk

April. Deze oplossing komt ook onder de aandacht van de overheid, die reageert, waardoor het vrijwilligerswerk geleidelijk aan gratis werk wordt. Dat lijkt misschien hetzelfde, maar niets is minder waar. Terwijl er eerst een spontaan aanbod was van de mensen die produceerden, worden er nu bestellingen aangevraagd. De verschuiving is in eerste instantie vrij onmerkbaar: iedereen zet zich in voor het algemene belang en het is niet ongewoon dat de overheid in tijden van crisis improviseert om essentiële hulpmiddelen te laten produceren. Bovendien kan ze voor haar actie een beroep doen op belangrijke partners: sociale dienstverleningscentra, bedrijven in de solidaire economie, sociale verenigingen, en nog tal van andere tussenpersonen die de productie kunnen

stroomlijnen. Maar de weg naar de hel is geplaveid met goede voornemens. Want slechts in enkele weken tijd is de transformatie compleet. Nu eens wordt een naaister uitgescholden door haar baas omdat ze niet snel genoeg werkt. Dan weer deelt 'de gemeente' gratis maskers uit aan de bevolking. Elders wordt een hele nieuwe branche opgezet, waar iedereen – dankzij een paar subsidies – betaald wordt voor zijn werk, behalve de naaisters. Overal vangen we zelfs glimpen van welbekend seksisme op: vrouwen aan de haard, naaien mag enkel maar een hobby zijn!

De voorraad raakt uitgeput. De naaisters raken uitgeput. En beginnen zich te roeren. Op sociale media en in de pers verschijnen de eerste protesten¹. Ze zijn niet afkomstig van de

'amateurnaaisters', die zich liever in alle stilte terugtrekken, maar eerder van de professionals die verplicht worden om gratis te werken. Waar ze vroeger werden geprezen, wordt hun beroep nu ondergewaardeerd door te laten uitschijnen dat eerder wie het kan beoefenen. Ze werden zelfs aan de schandpaal genageld, omdat ze hadden gedurfd een vergoeding te eisen van hun medenaasters die zich op de lange termijn als vrijwilliger kunnen inzetten: "Hoe is het mogelijk dat ze om geld vragen (lees: geld willen verdienen) op zo een tragisch moment?"

In die periode blijft het Franse project 'Masque solidaire', gelanceerd met de steun van Carrefour, Intermarché en H&M en aangemoedigd door de overheid², 'gratis' naaisters aantrekken om de

¹ Zoals van het Franse collectief 'Bas les masques'

² Alexandre Jardin lance son opération masques, in Le Parisien, 23 april 2020

lokale overheden van maskers te blijven voorzien. In België zet supermarktketen Colruyt

haar klanten en werknemers via haar Academy³ 'aan het

naaien' om 125.000 maskers te maken.

Hoofdstuk 3: de terugkeer van de markt

Mei. Kledingbedrijven passen uiteindelijk hun productielijnen aan. Alleen, terwijl we vol verbazing getuige zijn van een stormloop op de magere leveringen van Chinese wegwerpmaskers op onze luchthavens, had blijkbaar niemand eraan gedacht om die bedrijven nog eens aan te spreken. De markt is hersteld: er zijn heel veel maskers nodig en we zijn allemaal bereid om ervoor te betalen, zelfs tegen speculatieve prijzen.

Ook nu organiseert de overheid de productie: ze bepaalt de normen en de prijzen. Zullen de naaisters dan eindelijk loon naar werken krijgen? Ja, maar ... wel op voorwaarde dat ze de (grote)

sommen kunnen ophoesten die nodig zijn om hun maskers te laten goedkeuren. Ja, maar ... wel op voorwaarde dat ze diezelfde maskers kunnen verkopen voor minder dan 2 euro, de richtprijs die door de Franse regering werd bepaald. Ja, maar ... wel op voorwaarde dat ze kunnen voldoen aan enorme bestellingen. Nee dus. Eigenlijk worden de meesten die zich tot nu toe hebben ingezet, uitgesloten door de voorwaarden voor de organisatie van de markt, die door de beleidsmakers werden bepaald. Want zodra de nodige bedragen voor de uiteindelijke levering van het gewenste aantal maskers moeten worden neergeteld, wordt er toch voorrang

gegeven aan wegwerpmaskers of maskers die aan de andere kant van de wereld tegen dumpingprijzen werden geproduceerd. Bovendien zijn niet alle maskers even geschikt, wat het gevoel van verspilling helemaal compleet maakt. Het is hoog tijd dat de machines van de professionele naaisters weer kunnen draaien en dat er nieuw leven geblazen wordt in een economische activiteit die op de knieën werd gedwongen door een crisis die te lang aansleept. De schoonmaakdiensten van hun kant moeten dan weer de maskers opruimen die rondslingeren op straat en op de stranden.

En de moraal van dit immorele verhaal?

Uiteraard waren er ook uitzonderingen. Sommige verkozenen gebruikten hun gezond verstand en bepaalde economische verantwoordelijken bleven bij hun principes, maar talrijk waren ze niet.

Een goed voorbeeldverhaal kan aanleiding geven tot duizend-en-een overwegingen, en dat is hier zeker het geval. Alleen willen we eerder de moraal van dit verhaal in de kijker zetten: het immorele verhaal van de naaisters en de maskers illustreert heel

duidelijk hoe gratis werk in ons economisch systeem almaar meer getrivialiseerd wordt. Het is al lang zo dat kapitalistische ondernemingen de productiekosten zo veel mogelijk willen beperken: de delocalisatie van fabrieken, de aanvallen op de sociale zekerheid, de bevordering

³ [Colruyt zet klanten aan het naaien: doe-het-zelfpakketten leveren 125.000 mondkapjes op voor de zorgsector](#), in Het Laatste Nieuws, 13 mei 2020

van micro-ondernemingen, kolonisatie, het betalend maken van internetplatformen voor hun gebruikers ... Stuk voor stuk facetten, van vroeger én nu, die deel uitmaken van dezelfde wil om te beschikken over (zeer) goedkope werkkrachten. Twintig jaar geleden ontstond er echter een vreemde objectieve alliantie tussen de grote kapitalistische ondernemingen en het deel van de sociale en solidaire economie dat betrekking heeft op sociale bedrijven of het sociale ondernemerschap.

De redenen en voorwaarden voor die toenadering zijn legio. De belangrijkste liggen in zekere zin aan de basis van de medewerking en hebben zonder twijfel betrekking op dezelfde verwarrende visie op wat engagement betekent en een gelijkaardige intentie om dat engagement te instrumentaliseren. Voor de kapitalistische ondernemingen staat er veel op het spel wat human resources betreft en zijn er veel mogelijkheden om het economisch model te optimaliseren, de klanten te

betrekken bij de uitwerking van producten ("het merk, dat zijn jullie"), de werknemers te motiveren door hen te laten deelnemen aan goede doelen ("wees fier om deel uit te maken van onze gemeenschap"), en te profiteren van het gratis werk van hun bedienden voor taken die hen sociaal nuttig lijken ("geef zin aan je werk"). Sociale bedrijven kunnen dan weer een beroep doen op de kracht van het verenigingsmodel zonder er de democratische vereisten van over te nemen. Bovendien kunnen ze zowel de economische als de symbolische waarde van het engagement bijstellen ten voordele van een min of meer charismatische, leidinggevende ondernemer die een "goed doel" voordraagt. En zo wordt de goede wil stilletjes aan ondergeschikt en in dienst gesteld van de markteconomie.

De beleidsmakers bekijken de toenadering al lang en zagen dat het goed was: zo kunnen ze zich ten voordele van de

commerciële sector onttrekken aan de sociale vraagstukken, overheidsmiddelen besparen door wat particuliere liefdadigheidsacties financieren en liberale bestuurs- en beheercriteria opleggen aan het verenigingsleven. Zowat overal kunnen kapitalistische ondernemingen zich dankzij de wetgeving in hun statuten voordoen als gulle weldoener. Je zou bijna denken dat de staat het heeft opgegeven om via de democratische mechanismen op te komen voor het algemeen belang ...

Dat is het verhaal van de naaisters in drie afleveringen: de markt, de overheid en sociale bedrijven komen stiekem toch overeen als het erop aankomt invloed uit te oefenen op de goede wil. Om zich de economische en symbolische waarde van werk toe te eigenen zonder verzet van een democratisch, politiek of economisch systeem. In die wereld is het nastreven van het algemeen belang niets meer dan schone schijn.

De coöperatieve economie als politiek project

De coöperatieve wereld werd er vaak van beticht enkel het collectieve belang van haar vennoten en leden in plaats van het algemeen belang na te streven. Maar is die kritiek wel aan de orde als iedereen die zogezegd het algemeen belang nastreeft,

bijdraagt tot een absurde besluitvorming? Denk maar aan alle landen die zich in een diepe democratische crisis bevinden, de grote ondernemingen die zogezegd 'innoveren voor een betere wereld', of de sociale bedrijven die de 'visie' van

een ondernemer of 'voorloper op het vlak van sociale verandering' nastreven. De coöperatieve wereld is verre van perfect en voorbeeldig, maar staat tenminste wel voor het enige sterke idee waarrond de wereld na corona zich terecht kan bouwen: de

economische democratie. Tijdens de 'naaisterscrisis' werden er initiatieven opgezet die aansluiting vonden bij de cultuur van de coöperatieve weerstand tegen onrechtvaardigheid. Zo leidde de ontmoeting tussen een netwerk van solidaire naaisters en enkele verantwoordelijken van overtuigde lokale groeperingen tot de oprichting van de Usine Invisible, een Frans coöperatief initiatief in de Morbihan en in Brest. Het toonde aan dat het ondanks alle obstakels mogelijk is om *commons*, een inkomen en economisch burgerschap te creëren, dat de kwestie van de waarde van werk ook een democratische kwestie is, en dat er zonder participatie geen engagement kan zijn. Ook Smart heeft geprobeerd

een coöperatieve formule op te zetten in Brussel. Ze bleef helaas onafgewerkt en ontoereikend, maar moet dienen als basis voor reflectie en toekomstige acties met betrekking tot de installatie van coöperatieve productieketens. In Luik gaf een samenwerking concreet vorm aan een wens, meer bepaald van naaisters zonder papieren die vechten voor hun recht om hier te leven en te werken⁴.

Covid-19 zal niet de laatste crisis zijn waar we door moeten. We zullen ons moeten voorbereiden om, in de nabije toekomst en samen met anderen, snel te reageren om echte coöperatieve, sterke, duurzame antwoorden te bieden, als tegengewicht voor

het cynisme van de enen en de lichtzinnigheid van anderen. Het is dus belangrijk om nog meer in de verf te zetten dat de coöperatieve beweging niet dezelfde doelstellingen nastreeft als een zekere *feelgood* economie, waarmee ze vaak verward wordt: het coöperatieve project is wel degelijk een sterk politiek project dat wil aantonen dat de democratie verder moet kunnen reiken dan de deur van de economie.

Stéphane VEYER, met bijdragen van Jackie TADEONI, Hervé GOUIL, Marcella MILITELLO en Carmelo VIRONE.
Juni 2020

Vertaling en adaptatie:
Sara MUSCH - januari 2021

En verder ...

Smart en de actie Masks Brussels

Smart werd aangesproken over de productie van maskers op het moment dat de vrijwillige productie in volle gang was en er steeds meer getuigenissen de kop opstaken van naaisters die het beu waren. De coöperatie werd dan ook opgeroepen om er alles aan te doen opdat haar vennoten sociale vergoedingen of bijstand

zouden ontvangen voor hun beroepsactiviteiten. Travie, een Brussels maatwerkbedrijf dat tot dan toe erg actief was in de organisatie van de vrijwillige productie door naaisters, benaderde Smart om samen te werken. We aanvaardden hun aanbod, op voorwaarde dat het mogelijk zou zijn een commerciële productie op poten te zetten door naaisters die correct vergoed werden. Aangezien Travie de capaciteiten

had om grondstoffen te kopen, een massaproductie te organiseren en te commercialiseren, konden de naaisters een regelmatig inkomen verdienen met de productie van maskers. Voor naaisters die al vennoot waren bij Smart kon het zelfs een tijdelijk vervangingsinkomen betekenen; voor de anderen – gepensioneerden, studenten, werklozen ... – die op vrijwillige basis hadden gewerkt, kon Smart een

⁴ <https://www.facebook.com/Atemos-Li%C3%A8ge-107493164219333/>

juridisch en sociaal kader bieden met de nodige verzekeringen, zodat ze op een veilige, wettelijke manier vergoed werden.

Aan deze actie namen 90 naaisters deel, die per geproduceerd masker 4,054 euro excl. btw factureerden. De maskers werden uiteindelijk verkocht voor een bedrag tussen 6,22 en 7,54 euro excl. btw per stuk.

Enkele dagen na de start van de productie informeerden bepaalde naaisters de coöperatie dat het werkelijke productietempo lager lag dan oorspronkelijk getest was. We vroegen Travie dan ook om hun tarief voor alle naaisters, ongeacht of ze lid waren van Smart of niet, met 35 % te verhogen. Travie aanvaardde.

De Usine Invisible in Bretagne

Twee leraressen uit Auray en een lerares uit Brest, die een ergonomisch maskermodel had ontworpen, richtten het solidariteitsnetwerk van naaisters op als reactie op de explosie van aanvragen waardoor het onmogelijk werd om maskers te blijven produceren op vrijwillige basis. Ze schreven en ondertekenden een manifest van Bretoense naaisters voor de oprichting van de Usine Invisible, een innovatieve oplossing voor de productie van stoffen mondkmaskers door een beroep te doen op lokale

competenties. Ze werden vergezeld door een vriendin die de logistiek op zich nam en werkten samen met de ingenieursschool in Vannes. Daardoor konden ze rekenen op de inzet van de voorzitter van de vereniging van burgemeesters van Morbihan, enkele verkozenen en verantwoordelijken van lokale groepen, die per gemeente de behoeften van de belangrijkste doelgroepen evalueerden. Het project bundelde de krachten met een regionale coöperatie, de CRIC, die gespecialiseerd is in de ondersteuning van pop-upcoöperaties waar jonge mensen ervaring kunnen opdoen. Op 18 juni publiceerde de Usine Invisible een persbericht op haar Facebookpagina. Twee maanden na het ontspruiten van het ambitieuze idee konden ze starten met de laatste fase van hun hoofddoel (172.000 maskers leveren aan de inwoners van de gemeenten in de Morbihan). Sinds 1 mei hadden de 238 naaisters van de coöperatie 19,6 km² stof genaaid, goed voor een afstand van 207 km. Zo leverden ze 129.230 MASK'IMUM-maskers (bijnaam van de maskers 'voor een maximumbescherming') in de Morbihan en de Finistère.

Zonder papieren, maar niet zonder knowhow: de solidaire maskers uit Luik

In 2016 zette een collectief van vrouwen zonder papieren die al jaren in België wonen,

een naaiatelier op in Luik, met de steun van verschillende burgers. Als reactie op de noodsituatie door de coronapandemie ging het collectief in maart 2020 aan de slag om maskers te produceren. Op een foldertje dat het initiatief voorstelt, lezen we dat ze het belangrijk vinden om te tonen dat ze solidair zijn en iedereen willen steunen. Ze leggen ook uit dat ze geen papieren hebben, maar dat het hen daarom niet aan potentieel en knowhow ontbreekt, en dat ze al hun krachten willen bundelen ten bate van het land dat hen opvangt. Bij de zes vrouwen voegden zich al snel tal van verenigingen, andere personen zonder papieren en bijna 40 naaisters en kleermakers. Na 11 weken hard werken van 's ochtends tot 's avonds voerde het collectief Masques solidaires 370 bestellingen uit, zowel van particulieren als verenigingen of ziekenfondsen, goed voor 7.760 maskers.

Mensen zonder papieren hebben niet het recht om met een arbeidsovereenkomst te werken, een situatie die slavendrijvers van alle slag met beide handen aangrijpen om de lonen zo laag mogelijk te houden en erbarmelijke arbeidsvoorwaarden op te leggen.

Opdat de naaisters toch bestaanszekerheid zouden hebben, hoe bescheiden ook, koos het collectief dus voor

een logica die niet meteen binnen de commerciële economie past, maar steunt op tegenprestaties. De maskers werden gratis aangeboden en wie wilde, kon een schenking in cash of natura doen aan de vereniging die het project beheerde. Het ingezamelde geld werd gebruikt voor de

aankoop van materialen en om de vrouwen van het collectief te steunen, met name door hen elk een vast bedrag te betalen dat collectief bepaald werd.

Op basis van deze ervaring willen de initiatiefneemsters van het project een

naaicoöperatie oprichten. Alleen blijft het zonder papieren onmogelijk om een arbeidsovereenkomst te sluiten. De regularisatie van deze dames is dus een noodzaak. Dat is het land waarmee ze zo bijzonder solidair geweest zijn, hen wel moreel verplicht.

Bronnen

Le juste prix d'un masque, podcast van Rubriques.coop, la voix coopérative

Open brief van 'Bas les Masques' tegen de actie 'Masque solidaire'

Vraag aan minister Muylle over een inschatting van het

vrijwilligerswerk dat naaisters en kleermakers tijdens de gezondheids crisis hebben uitgevoerd

Franse tekst van het manifest van de Bretoense naaisters voor de oprichting van de Usine Invisible

Contactgegevens Masques solidaires uit Luik: eds.liege@gmail.com of via de Facebookpagina: Masques Solidaires - Luik

Wie maskers wil kopen bij Travie kan hier terecht: <https://masks.brussels/>